

Interview met Ellen Vermeulen

Wat heeft je ertoe aangezet om deze film te willen maken?

EV: Iets wat ik niet ken, vind ik hoe dan ook interessant. Er is altijd dat verlangen om mij dan te gaan verdiepen. Aan het begin is er dus nieuwsgierigheid.

Meestal komt er later, en ook wat dit onderwerp betreft, verontwaardiging bij. Mensen die niet begrepen worden, belanden vaak aan de rand van de maatschappij. Ik heb het daar moeilijk mee. Na nieuwsgierigheid naar de situatie in de klassen kwam er een groot verontwaardigingsgevoel wat de kinderen betrof: hoe iets evident zou moeten zijn. Ik ken de kritieken op bijv. het M-decreet en kan daar heel veel begrip voor opbrengen. Er is, dat zie ik gewoon dagelijks, ontzettend veel werk voor de leerkrachten en directie. Vanuit hun standpunt begrijp ik de kritiek.

Maar dan heb je de kinderen en hun ouders. Hun verhalen, dromen en verwachtingen. En dat is voor mij totale prioriteit: dat we als maatschappij niet uitsluiten. Uitsluiting eindigt nooit, er valt altijd wel iemand uit te sluiten. Het is inherent aan ons mens-zijn maar het is iets heel lelijks.

Daarbij komt er een vorm van herkenning. Ik heb geen gemakkelijk schooltraject afgelegd en heb meer niet dan wel op mijn plek gezeten. Die herkenning is niet uniek: bij iedere film ga ik op zoek naar iets wat ik herken. Soms vraagt dat veel tijd en inlevingsvermogen, soms minder. Of het nu over het inclusie gaat of over psychisch zieke mensen in de gevangenis. 'Human, all too human' als mijn eeuwige motto.

Mijn vorige film '9999' gaat over vijf geïnterneerde personen in de gevangenis van Merksplas. Een bevriende rechter bleef maar herhalen: het probleem zit voor de internering, wanneer deze mannen en vrouwen jong zijn en aan hun lot worden overgelaten. Ik heb gedurende een jaar enkele jeugdrechters gevolgd vanuit die motivatie. Door met deze film bezig te zijn besef ik dat het nog vroeger start: voor iedere ontsporing.

De zorg voor kwetsbare mensen blijkt toch een rode draad te zijn. De zorg en het ontbreken ervan.

Hoe verliep het proces om dit hoofdstuk te maken? Wat betekende het voor jouw eigen denkproces? En hoe verliep het maken van de film zelf?

EV: Het heeft best wel wat tijd gevraagd voor ik iets ging begrijpen. Dat valt moeilijk uit te drukken, dat begrijpen. Altijd opnieuw ga ik een onderwerp onderzoeken en dan opkappen in brokken. Door die structuur krijg ik meer overzicht. En op een bepaald moment komt er een klik.

Meestal ga ik die brokstukken dan samenvoegen tot één film maar in dit geval zal de film opgebouwd worden in hoofdstukken.

De moeilijkheid van deze film zit in die diversiteit: ieder kind is uniek, daarbij komt dat de kinderen ook nog eigen uitdagingen kennen, ook daarin is iedereen uniek. De kinderen gaan naar andere scholen met andere leerkrachten en andere klasgenoten. Er is weinig dat de verschillende personages met elkaar delen. Meestal is er een eenheid van plaats, maar dat ontbreekt hier. Wat ze delen is dat ze in het gewoon onderwijs les volgen en specifieke onderwijsbehoeften hebben.

Mijn eerste contactpersoon was dermate negatief over het inclusief onderwijs dat het wel even duurde voor ik echt verder kon kijken dan haar kritieken. Er is echt een verschil van school tot school en ergens vind ik dat zeer schrijnend: de toekomst van een kind hangt dus wel degelijk af van de school waar het terecht komt.

Wanneer is je kijk dan veranderd?

EV: In het contact met de kinderen zelf. En later ook met de leerkrachten.

Er was een meisje, haar adoptiemama, leerkracht en directrice. Die vier mensen hebben mij een dermate mooi beeld getoond dat ik de kracht begon te zien. Het gaat niet om het onder woorden brengen, maar over het zien. Ik zag inclusief onderwijs in werking en ik zag daar het ongelofelijke potentieel van. Ik heb toen ook veel gelezen, vanuit de filosofie gekeken naar het onderwerp. Het was een soort bescherming tegen de negatieve kritieken want aan de basis ligt een mooie, menselijke motivatie. Een prachtig basisprincipe. En het is belangrijk om daar geregeld naar terug te grijpen.

Ik zag de reactie van klasgenoten en dat doet mij dromen van een toekomst waar inclusie (op alle niveaus) meer vanzelfsprekend zal zijn aangezien de komende generaties ermee opgroeien.

Wat mij veranderd heeft was effectief de stap naar de klas te zetten en een leerkracht aan het werk te zien. Ook dat is mooi. Een leerkracht die op het ene moment kritiek geeft op het M-decreet staat op het

ander moment in de klas. Wat dan gebeurt, overstijgt die kritiek. Ik heb meermaals moeten wijzen op klasdynamieken: voor de leerkracht was wat gebeurde evident geworden terwijl dat juist het creëren van een inclusieve leeromgeving was.

Wie is Irakli voor jou?

EV: Voor mij is er een klik gekomen op het moment dat ik echt een stap in zijn richting heb gezet. Omdat hij spastisch is werden zware zoutzakken op zijn armen gelegd tijdens de kinesitherapie. Ik vond dat lastig om zien waardoor ik zijn armen geleidelijk aan zelf ben beginnen vastnemen. Het was iets zeer intuïtiefs, en fysieks. Ook in de klas.

Wie is Irakli? Het gaat niet over taal, of hetgeen we gemeenschappelijk hebben. Ik denk dat er een soort tussentaaltje is ontstaan. Je hebt twee verzamelingen en dan het gearceerde middelste, de doorsnede, dat is iets anders dan al de rest. Daar zit er iets dat mij bezighoudt. Daarom dat ik zo geloof in het medium film: je kan tonen wat je moeilijk in woorden kan uitdrukken. Wat is die doorsnede? Iets puurs waar je als mens tegenover een ander mens komt te staan. Los van onze geschiedenissen en beperkingen. Iets kernachtigs. Als ik bij Irakli ben dan voel ik dat kernachtige. Er worden weinig woorden verspild. Ik heb ontzettend genoten van de tijd met hem. Het filmen zelf vond ik heerlijk, al denk ik dat het voor Irakli en zijn familie wel ingrijpend was.

En de andere kinderen? Er is je ook gevraagd om andere kinderen op school in beeld te brengen. Je hebt er toch voor gekozen om dicht bij Irakli te blijven. Kan je daar iets over vertellen?

EV: De essentie is te zien in de scène met het dictee. De meester leest de zin voor, de kinderen herhalen die. Wanneer Irakli klaar is om de zin te typen, zijn de andere kinderen al klaar met het schrijven van die zin. Hij komt achter. Je hoort de leerkracht wachten op hem. Dat vind ik mooi.

Waarom weinig andere kinderen? Omdat elke situatie zo uniek is en veel tijd vraagt om als personage te ontwikkelen. Vertrouwen win je ook niet op één dag. Er zitten maanden voorbereiding in de film met Irakli. Dat soort vertrouwen kan ik moeilijk met alle klasgenoten opbouwen. Ik vind ook dat er veel verteld wordt via Irakli. Je zou kunnen zeggen dat hij een mooi voorbeeld is en veel vertelt over alle andere kinderen. Net zoals er veel van de andere kinderen in hem huist.

Heb je een boodschap die je wil meegeven aan de kijker?

EV: Ik heb nooit een boodschap. Laat ons gewoon stilstaan bij de context waarin mensen leven. Dat is het enige dat ik wil vragen. We hebben allemaal onze mening, die kan er perfect zijn, maar waarom niet ook even stilstaan bij de ander.

Gewoon even kijken naar eenzelfde situatie vanuit de positie van de ander.

Neem nu opnieuw de dictee scène. Je kan die vier keer opnieuw bekijken: hoe is dat voor Irakli? Hoe is het voor de leerkracht? Voor Christelle, de PAB assistente? En voor de klasgenoten?

Ik hou van dat denkspel. Je kan je mentaal echt in hun schoenen verplaatsen.

Dat hoop ik met iedere nieuwe film te bereiken: dat de kijker vanuit een ander perspectief dan het eigen perspectief kijkt. Heel even.

Je hebt ook bepaalde stijlkeuzes gemaakt. Wat zit daarachter?

EV: Ik wil dat het een esthetische film wordt. Scholen en klassen, dat is pure lelijkheid vanuit filmisch oogpunt. Allemaal kleuren door elkaar, alles op en door elkaar, chaos... Ik weet dat er veel kritiek is op inclusief onderwijs en ik weet dat het, met de beperkte middelen, niet evident is wat er van de leerkrachten gevraagd wordt. Daarom wil ik dat de kinderen er prachtig uitzien. Door belichting, door het perspectief. Ze moeten al vechten voor wat erkenning, ik wil hen dat duwtje in de rug geven. Ik wou ook streven naar een soort uniformiteit tussen de verschillende kinderen: ze zijn al zo uniek, door de zwart-witte kleur, maak ik iedereen meer gelijk. Ik wil tonen, door weinig woorden te gebruiken maar door die scènes te tonen die iets vertellen. Een visuele vertelling dus. Elke keuze is een keuze waar we op voorhand over hebben nagedacht. Door lange observatie kon ik mij goed voorbereiden en op voorhand beslissen wat ik belangrijk vond.

Waarom wil je tonen hoe mooi de kinderen zijn?

EV: Ik film vooral op de rug. Ik wil niet dat de kijker kijkt en zoekt naar de beperkingen. Naar gedragingen. Ik wil dat we met de kinderen mee-kijken. We zien wat zij zien en horen wat zij horen. Ook dit gaat over die positiewissel. Ik wil vanuit hun standpunt kijken, letterlijk. Ze zijn de maatstaf. In hun ogen zijn zij de maatstaf.

Waarom wil ik tonen hoe mooi ze zijn? Ik toon ze gewoon zoals ze zijn.

En de mama en papa van Irakli?

EV: Dat zijn bijzondere mensen. Ik heb hen heel erg leren appreciëren. Ze vechten zo hard voor hun zoon. Die liefde voor een kind is toch wel heel bijzonder. Ik heb zelf geen kinderen, maar door bij Zarina en Zurab te zijn heb ik dat iets beter leren begrijpen denk ik.

Ook hun standpunt is belangrijk. Ik hoor vaak dat het M-decreet er is voor mensen die de beperking van hun kind niet willen zien. Dat vind ik kwetsend.

De ouders zijn zo vertrouwd met hun kind, ze kennen Irakli door en door. Ik denk wel dat het normaal is dat er rekening wordt gehouden met hun stem. Het is een én-én verhaal, met het kind in het centrum.

Je hebt ook gespeeld met binnen-buiten?

EV: De overgang tussen school en thuis is iets heel belangrijks voor mij. Het is een transitie-moment. Ik heb het gevoel dat ik altijd dicht bij Irakli kwam wanneer we in de auto zaten: op dat moment moet er niet gewerkt worden. Thuis is hij altijd aan het werk, lichamelijk maar ook voor school. Op school is hij ook altijd bezig. In de auto was er eindelijk rust. Tijd voor reflectie. En op dat moment, wanneer we hem in de auto filmen, is er ook een wederzijdse kijkrichting: hij kijkt naar ons terwijl we naar hem kijken. Ik vind dat belangrijk: dat we geconfronteerd worden met ons kijken, met ons denken.

Je hebt heel veel met papa gewerkt.

EV: Papa speelt een heel prominente rol, waar ik aanvankelijk dacht dat hij eerder afwezig was. Papa neemt vooral het fysieke op zich. Hij brengt en haalt hem. Dan zou je denken dat mama eerder het zorgende type is, maar Irakli's mama, zij vecht als een leeuw. Ze gaat naar de vergaderingen op school, ze is zijn vakbond en advocaat ineens. De ouders zijn heel erg op elkaar ingespeeld om de best mogelijke zorg aan hun zoon te geven.

Je zal ook nog andere kinderen filmen. Kan je daar al iets meer over kwijt?

EV: Ik heb van de andere kinderen een klein stukje gezien en ik kijk ontzettend uit naar het vervolg. Maar dit is een werkwijze die mij wordt opgedrongen:

wanneer ik aan het vervolg ga beginnen dan moet ik mij volledig overgeven aan het leven van een kind. Ik kan dat niet met andere kinderen combineren. Het vraagt zoveel tijd en aandacht. Daarom werk ik per kind.

Het volgende kind is een jongen die in het vierde leerjaar zit. Ik zal enkel filmen in de klas. Dat vertelt gewoon alles wat ik wil vertellen: hoe hij zoekt naar wat rust door een geluidsdemper op zijn oren te zetten, hoe de leerkracht zijn signalen opvangt, hoe hij moeite heeft om orde te scheppen in de chaos. Maar in alles zie je zijn grote wil. En de wil van de leerkracht. En hoe ze daar samen ver mee komen.

Hoe hoop je dat leerkrachten ermee gaan omgaan?

EV: Zoals ik al zei, ik hoop op tijd en aandacht. De wil om te zien.